

be a relief to simply have these feelings acknowledged instead of glossed over», «You are absolutely right») та були в захваті від статті («Thank you, Guardian and thank you, Giles Fraser», «Beautiful turn of phrase. Lovely aticle. I'm no believer either but I am greatly enjoying the astounding idea you propose of church as counter-cultural space. Many, many, many levels of irony») або лише частково погоджувалися («I like that a lot, though of course the first sentence will only be true here and there», «I agree to a point»). Така рефлексія доводить те, що агітація набуває соціального смислу та має значний вплив на аудиторію, а комунікант має високий авторитет серед читачів.

Статусно-рольові характеристики учасників спілкування визначають вибір лінгвостилістичних засобів передачі дистресу у медіадискурсі. Іntenціональне віддзеркалення соціальних параметрів комуніканта у мовленнєвій поведінці має місце, коли адресант вживає лексему *distress* у словосполученнях, які виявляють сферу його діяльності: економіка (*economic distress, unemployed worry distress signals, distress call*), бізнес (*financial distress, a firm falls into distress, a distressed firm's survival*), медицина (*inmates' mental and emotional distress, the profound emotional impact, medical depression, relieve/palliate pain and distress, a very painful statement, suffering psychological distress*), юридична справа (*prosecutions for stalking and harassment increased, victims at risk who are suffering immensely*). Так, адресант виконує свою безпосередню роль кореспондента з юридичних питань (*legal affairs correspondent*), з питань здоров'я (*health correspondent*), економіки (*economics correspondent*), політичного оглядача (*political editor*).

Резюмуючи проведені дослідження, дистрес як емоційний стан горя-страждання транслюється у медіадискурсі за участю поліадресанта як продуцента мовлення і суб'єкта мовлення та поліадресата – масової аудиторії на стику жанрів масової комунікації та «онлайн» комунікації, а саме публіцистичної статті, новинного репортажу та субжанру веб-коментаря гіпержанру блогу. Комунікація відбувається у формі *article-comment-reply1-reply2*, де реакція адресата провокує розгортання ланцюжка комунікації. У процесі відтворення інформації про дистрес автор виявляє свій безпосередній соціальний статус та роль кореспондента, репортера та додаткову роль педагога, журналіста, публіциста, агітатора відповідно до поставленої цілі повідомлення. У такому випадку спостерігаємо накладання ролей. Адресат у свою чергу відповідає на повідомлення автора, виражаючи оцінку та ставлення у веб-коментарях. Досліджуючи у подальшому параметри медіадискурсу, де транслюється дистрес, матеріали можуть бути використані для визначення ролі емоцій у моделі комунікації, яка функціонує у медіадискурсі.

Література:

1. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс : Монография / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
2. Кожемякин Е. Массовая коммуникация и медиадискурс: к методологии исследования / Е. Кожемякин // [Електронний ресурс]: режим доступу – <http://www.discourseanalysis.org/st20.html>
3. Ленкова Т. А. Медиатекст в свете текстообразующих стратегий / Т. А. Ленкова. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. – 136 с.
4. Різун В. В. Теорія масової комунікації: підруч. для студ. галузі 0303 «журналістика та інформація» / В. В. Різун. – К. : Видавничий центр «Просвіта», 2008. – 260 с.
5. Русакова О. Ф. PR-дискурс: теоретико-методологический анализ / О. Ф. Русакова, В. М. Русаков: [Електронний ресурс]: режим доступу : http://www.madiri.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=27&limitstart=14
6. Солганик Г. Я. Язык современной публицистики: сб. статей / сост. Г. Я. Солганик. – 3-е изд. – М. : Флинта: Наука, 2008. – 232 с.

Список ілюстративних джерел:

1. A blog by Dr. Mark Zuccolo // [Електронний ресурс]: режим доступу -<http://www.stresshacker.com>
2. Salon // [Електронний ресурс]: режим доступу – <http://www.salon.com/>
3. The Guardian // [Електронний ресурс]: режим доступу – <http://www.theguardian.com/uk>
4. The Hindu // [Електронний ресурс]: режим доступу – <http://www.thehindu.com/>
5. The Observer // [Електронний ресурс]: режим доступу – <http://www.theguardian.com/observer>, Salon, The Hindu
6. WebMD // [Електронний ресурс]: режим доступу – <http://www.webmd.com/>

УДК 81' 367.634

Г. С. Весельська,

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир

ІННОВАЦІЇ В ТРАНСПОЗИЦІЙНОМУ ВИРАЖЕННІ ПРИЄДНУВАЛЬНИХ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНИХ ВІДНОШЕНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті на матеріалі українських художніх текстів початку ХХІ століття проаналізовано інновації у функціонально-стилістичному використанні сполучників інших семантичних сфер сурядності, транспонованих у сферу приєднувальних семантико-синтаксичних відношень; схарактеризовано корпус найуживаніших невластиво-приєднувальних сполучників та визначено можливі причини, що зумовлюють вторинне вживання градаційно-приєднувальних, єднальних і протиставних сполучників.

Ключові слова: градаційно-приєднувальний сполучник, єднальний сполучник, протиставний сполучник, вторинна семантико-синтаксична сфера, приєднувальна семантико-синтаксична сфера, складносурядне речення.

В статті на матеріалі українських художественних текстов начала ХХІ века проанализированы инновации в функционально-стилистическом использовании союзов других семантических сфер сочинения, транспонированных в сферу присоединительных семантико-синтаксических отношений; схарактеризован корпус наиболее употребительных несовременно-присоединительных союзов и изучены возможные причины, предопределяющие вторичное употребление градационно-присоединительных, соединительных и противительных союзов.

Ключевые слова: градационно-присоединительный союз, соединительный союз, противительный союз, вторичная семантико-синтаксическая сфера, присоединительная семантико-синтаксическая сфера, сложносочиненное предложение.

In the article on material of Ukrainian artistic texts of the beginning of the ХХІ-st century it is analysed the innovations in the functionally stylistic use of the conjunctions of the other coordinating semantic spheres transposed into the sphere of join-

ing semantiko-syntactic relations; it is characterized the group of the most productive nevlasne-joining conjunctions and certainly possible reasons which predetermine the secondary use of gradation joining, connective and adversative conjunctions.

Keywords: *gradation joining conjunction, connective conjunction, adversative conjunction, secondary semantiko-syntactic sphere, joining semantiko-syntactic sphere, compound sentence.*

Швидкий розвиток суспільної думки та розширення поля функціонування української мови зумовили ряд помітних змін і явищ на всіх її структурних лінгвістичних рівнях. Інновації торкнулися й граматичної стилістики сучасної української літературної мови.

Прагнення авторів урізноманітнити й оживити власне висловлення, надати йому розмовного колориту, відшліфувати сполучникову систему, уникнути повторів одних і тих засобів синтаксичного зв'язку сприяли появі динамічних процесів у функціонально-стилістичному використанні невластивих-приєднувальних сполучників як виразників приєднувальних семантико-синтаксичних відношень.

В українському мовознавстві докладному аналізу суті приєднувального зв'язку присвячені дослідження П. Дудика [3], В. Жайворонка [4], Г. Кошобовської [6], І. Завальнюк [5] та ін. Кількісний склад приєднувальних сполучників як засобів оформлення формально-граматичної і виразників семантико-синтаксичної функцій подано в наукових розвідках К. Городенської [2].

Мета цієї статті полягає в простеженні інновацій у складі транспозиційних реалізаторів приєднувальних семантико-синтаксичних відношень, широкий і надійний матеріал для характеристики яких дають українські прозові тексти художнього стилю початку ХХІ століття.

Транспозиційними виразниками приєднувальних семантико-синтаксичних відношень стають сполучники трьох семантичних сфер сурядності: градаційно-приєднувальної, єднальної та протиставної. У кожній сфері виокремлено відповідно градаційно-приєднувальні сполучники *а ще, та ще, а ще й, та ще й, ще й, і ще, ще і, а до того ж, і до того ж, до того ж, а ще (й) до того, до того ж навіть, а до того ж іще й*; єднальні сполучники *і, й, та, і... і, й... й, та... та* і протиставні сполучники *а, але, проте, зате, однак, однак*. Нівеляція основного призначення цих сполучників зумовлена здатністю доповнювати, конкретизувати, розширювати повідомлення через введення побічних приєднувальних зауважень.

У сучасній українській художній прозі кількісно переважають синтаксичні конструкції, у яких транспонованими експлікаторами приєднувальних семантико-синтаксичних відношень є сполучники сурядності, закріплені за градаційно-приєднувальною семантико-синтаксичною сферою. Очевидно, такий перехід спричинений тісним взаємозв'язком аналітичних сполучникових засобів та безпосереднім контактом двох семантичних зон сурядності, що нерідко призводить до виникнення труднощів у кваліфікації типу семантико-синтаксичного відношення – приєднувального чи градаційного.

Із-поміж виокремлених градаційно-приєднувальних сполучників найуживанішим транспозиційним виразником приєднувальних семантико-синтаксичних відношень є сполучник *а ще* як синонім до власне-приєднувального сполучника *а також*, що слугує переважно засобом приєднання повного речення (*Заснути не могла: з думки не йшов Петро Іванович. А ще ятрили душу спогади...* (Г. Марчук); *Хіба він буде так довго чекати? А ще мороз так тріщить – за півгодини задубієш* (Г. Марчук); *Наталю потроху допускали до іноземців, а ще вона брала додому переклади* (Л. Денисенко), неповного речення (*І вона мені посміхалася. А ще діставала мене майонезом* (Л. Денисенко); *Він завжди приносив Празький торт та пляшку коньяку. А ще квіти* (Л. Денисенко) та останнього однорідного члена речення до попередніх (*Зойка...діставала консерви, жир та цукор грудками. А ще чай...* (Л. Денисенко)).

Як констатують дослідники, іноді для надання змісту висловлення цікавого інформативного відтинку й привернення уваги читача замість транспозиційного сполучника *а ще* використовують його функціонально тотожний розмовний варіант *і ще* [5, с. 200], напр.: *Одна бабуся у квітчастому сарафані. Одна жінка похилого віку в сучасному діловому костюмі шоколадного кольору. І ще одне замріяне створіння в замалій спідничці...* (Л. Денисенко).

Широкого вжитку в сучасних художніх творах набули градаційно-приєднувальні сполучники *та ще, та ще й* для оформлення приєднувальних семантико-синтаксичних відношень у складносурядному реченні. Дедалі частіше вони приєднують постпозитивний (здебільшого парцельований) компонент до попереднього непарцельованого, надаючи висловленню виразного експресивного відтинку, напр.: *Але Лідія Васиївна не здавалася, та ще жінки на роботі без кінця носили встругали* (Г. Марчук); *...у кімнаті живуть книжки, улюблені казки Славіка... Та ще – маленькі саморобні прикраси...* (Л. Денисенко); *Надійка часто ходила до тих ям з хлопцями. Та ще дядько Андрій став підсобляти* (Г. Марчук); *...стільки юної енергії забувало одразу в хаті... Та ще й шкільні друзі стали забігати...* (Г. Марчук). Значно менше прикладів неповних речень із додатковою приєднувальною семантикою зі сполучниками *та ще, та ще й* (*У Петра Івановича є син. Та ще й у штрафному батальйоні!* (Г. Марчук); *Оля. Навіщо ти на стовпа виліз? Та ще в такий час* (В. Шинкарук), що дозволяє посилити експресивний зміст повідомлення й надати додаткову інформацію щодо особливостей перебігу подій.

Часто використовуваними є синтаксичні конструкції, у яких реалізаторами приєднувальних семантико-синтаксичних відношень слугують складені градаційно-приєднувальні сполучники *до того ж, до того ж навіть, а ще до того*, напр.: *Я відмовлявся вчити англійську, до того ж я ненавидів англійців, американців, усіх носіїв цієї мови...* (Л. Денисенко); *І не можна нічого почути, до того ж... у перфоратора з дитинства немає вух* (Л. Денисенко); *Юлька була мала..., із низько посадженими клубами над карачкуватими ногами, з несподівано великими... грудьми, а ще до того ж і з геометрично круглим, плоским, як місяць, обличчям...* (В. Шевчук); *...церква витримала стільки дощів, до того ж навіть із свинцевих куль...* (Л. Денисенко); *Ерік. Років у чотирнадцять, а може, й раніше, у мене з'явилася потреба когось помацати. До того ж помацати мені хотілося щось м'яке...* (Л. Денисенко). В останній приєднувальній конструкції ступінь залежності між поєднаними компонентами настільки малий, що це дозволяє визначити їхній самостійний змістовий характер.

Як відзначено вище, транспозиційними виразниками приєднувальних семантико-синтаксичних відношень є сполучники єднальності. Спостережено, що найчастіше з-поміж них власну семантичну зону полишає одиничний асемантичний сполучник *і*, що стає засобом розділення основної й додаткової інформації у висловленні, напр.: *Сосни уміли шепотіти та гудіти. І я також шепотіла та гула* (Л. Денисенко); *Микола. Молодий ти ще, зелений... І життя розумієш неправильно* (В. Шинкарук).

Автори сучасних художніх творів з допомогою сполучника *і* доволі часто приєднують судження у формі неповного речення з додатковою семантикою, напр.: *Яків Кухта. Пахтить вона [червона трава] свіжою кров'ю. І ...людською* (Г. Шкляр); *Коротке сивуває волосся... І трохи наче підфарбоване* (Л. Денисенко); *...Щур...змолотив кілька пиріжечків. І на здоров'я* (Л. Денисенко); *Господар. За це я вам додатково плачу! І немало...* (В. Шинкарук); *Священик...у Бога є до вас питання... І...не одне* (В. Шинкарук).

Продуктивними у використанні є складносурядні речення із сполучником *і* в ролі засобу приєднання другої предикативної частини, інформативне наповнення якої знаходиться в іншому семантичному полі відносно першої (Віка Петрова. *Ось ця сукня...також уніформа: для побачень, похорон та весілля. І сплю як мужик, рівнесько...* (Л. Денисенко); *Але ж я була зовсім молода. І в мене на руках – непозаний атестат про закінчену середню освіту* (Л. Денисенко) чи є новим доповненням після кількохвилинних роздумів (Бутусов. *Всім ночувати в гуртожитку на базі. І ніяких самоволок!* (В. Шинкарук); *Іван. З першим снігом тебе. І з першою воєнною зимою* (В. Шинкарук); Бутусов. *Будь у формі... І нову камеру візьми...* (В. Шинкарук).

Для надання приєднувальній конструкції означального відтінку, що впливає зі змісту попередньої предикативної частини в складносурядному реченні, використовують сполучник *і*, увиразнений вказівним займенником *це*, напр.:... *шпильки... можна купувати практично вагонами, і це суттєво не позначиться на моєму бюджеті* (Л. Денисенко); *Я не став розповідати Рудому про тонкощі своєї ненависті до англійців та Старигана Зема. І це сценарне одоробало, мабуть, відзначило мою повагу до його почуттів...* (Л. Денисенко). Як зауважує Г. Глушкова, у таких синтаксичних конструкціях існує більший рівень залежності поєднаних предикативних частин [1, с. 32, 41].

Якщо сполучник *і*, транспонований зі сфери єднальних семантико-синтаксичних відношень, є найактивнішим виразником приєднувальної семантики, то стверджувати про перевагу у функціонуванні сполучника, що найчастіше полишає власне-протиставну семантико-синтаксичну сферу, важче. На переконання В. Жайворонка, приєднувальні конструкції з протиставними сполучниками носять підсумково-висновковий характер [4, с. 73].

Аналіз останніх художніх творів показує, що сьогодні досить поширеними є приєднувальні одиниці з транспозиційними сполучниками *а*, *але* (...*тепер у неї буде кого любити й про кого спілкуватися. А вона ж сильна, підніме дитину...* (Г. Марчук); *Авжеж, це був Рудий. А Рудий завжди поводитиметься як Рудий* (Л. Денисенко); *Іван вступив до аспірантури і теж одружився. Згодом у нього народилась донька. Але шлюб розпався...* (В. Шинкарук); *Зойка. «За двома зайцями» нехай поставлять. Але нехай назвуть це «За двома тюльпанами» чи «За трьома оселедцями»...* (Л. Денисенко); *Спокусившись високою зарплатою, до загону Віктора записалося чи не все комсомольське бюро факультету. Але за кілька тижнів до від'їзду...комсомольський секретар та два його заступники написали заяву про вихід зі складу бійців будівельного загону* (В. Шинкарук), що потіснили в ужитку приєднувальні складносурядні речення із сполучниками *зате*, *проте* в цій ролі (*Христина була старішою за Рудого. Проте це не так важливо* (Л. Денисенко); *Мати...я його жодного разу з лопатою чи сапкою не бачила. Зате на всю вулицю своїх негрів крутить...* (В. Шинкарук).

На сторінках сучасних прозових творів помітними є приєднувальні конструкції зі сполучником *а*, що містять побічні зауваги щодо попереднього розгортання подій чи опису властивостей окремих явищ і процесів, напр.: *Сю-сю, тьотю..., то до японців. А німецька – мова Ніцше* (Л. Денисенко); *Трусович. Це війна. А у війни ніколи не було людського обличчя* (В. Шинкарук).

Порівняно високу активність зберігає сполучник *а* як засіб приєднання другої предикативної частини – повного речення – у складносурядному реченні, причому приєднувальна конструкція загалом увиразнена вказівним займенником *це*, для чіткого з'ясування, яка подія чи яке явище мали вплив на подальший розвиток висловлення, напр.: ...*вечір таки завершився пивом, а це дружині точно не сподобалося б* (Н. Сняданко);...*Зойка хоче пригод, а це означає тільки одне...* (Л. Денисенко); *Тобі треба буде відплатити в обмінку з міною на безпечну відстань від катера. А це добрих метрів сорок...* (В. Шинкарук). На думку Г. Коцюбовської, тут «наявна протиставно-приєднувальна функція щодо основної частини, тобто *а* частково зберігає своє протиставне значення, яке може стосуватися об'єктів, дій, обставин дій з основного висловлення або його в цілому» [6, с. 98].

Для надання художньому текстові розмовного характеру та економії викладу думки автори використовують сполучник *але* в ролі обірваного речення, що свідчить про роздуми над подальшим розгортанням подій (Форостовський. *Усім дякую за гру. Молодці. Не осоромили Київ. Але...* (В. Шинкарук); *Іван. Так, є в мене і квартира, і авто, іноді запрошують читати лекції в університетах недалеко зарубіжжя, але...* (В. Шинкарук).

Як бачимо, в українській художній прозі початку ХХІ століття значно активізувалися транспозиційні переходи сполучників інших семантичних груп сурядності в приєднувальну семантико-синтаксичну сферу, а саме градаційно-приєднувальних, єднальних та протиставних сполучників.

Із-поміж неспеціалізованих виразників приєднувальної семантики найвища активність припадає на градаційно-приєднувальні сполучники *а* *це*, *та* *це*, *та* *це* *й*, єднальний сполучник *і* та протиставні сполучники *а*, *але*, розширення функціонально-семантичних параметрів яких спричинене намаганням увиразнити приєднувальний зміст, стисло передати авторське висловлення та зблизити сучасні художні твори з фольклорною мовою.

Перспективу подальших наукових пошуків убагачено в розширенні спектру дослідження транспозиційних семантико-синтаксичних відношень у складносурядному та простому ускладненому реченнях.

Література:

1. Глушкова Г. М. Структурно-семантичні типи сурядності : дис. .... канд. філол. наук : 10.02.01 / Глушкова Галина Миколаївна. – Донецьк, 1998. – 184 с.
2. Городенська К. Граматичний словник української мови : Сполучники. – К. ; Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. – 340 с.
3. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення. Просте речення : еквіваленти речення / П. С. Дудик. – К., 1973. – 288 с.
4. Жайворонко В. В. Приєднувальні сполучники у структурі складного речення / В. В. Жайворонко // Мовознавство. – К., 1975. – № 5. – С. 67–74.
5. Завальнюк І. Я. Неповні приєднувальні конструкції в мовленні української преси початку ХХІ ст. / І. Я. Завальнюк // Лінгвістика : зб. наук. праць Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2009. – № 1(16). – С. 198–206.
6. Коцюбовська Г. А. Приєднувальні конструкції : функціонально-текстовий аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Коцюбовська Галина Анатоліївна. – Дніпропетровськ, 2002. – 165 с.

Список умовних скорочень джерел ілюстративного матеріалу:

- Л. Денисенко Денисенко Л. Нова стара баба / Лариса Денисенко. Нова стара баба ; Забавки з плоті та крові : [повісті] ; передм. Т. Трофименко. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 272 с.
- Г. Марчук Марчук Г. Три доли : [повісті та оповідання] / Галина Марчук. – К. : Український пріоритет, 2012. – 216 с.
- Н. Сняданко Сняданко Н. Синдром стерильності / Наталка Сняданко. – К. : Нора-Друк. – 360 с.
- В. Шевчук Шевчук В. Дім на горі : [роман] / Валерій Шевчук. – К. : Освіта, 2009. – 290 с.
- Г. Шкляр Шкляр Г. Фосфорична Мері / Геннадій Шкляр // Вечера на дванадцять персон : Житомирська прозова школа / [упоряд., передм., літ. ред. В. Даниленка]. – К. : Генеза, 1997. – С. 342–350.
- В. Шинкарук Шинкарук В. Ф. Якщо ми любимо. Вибране : [роман, оповідання] / В. Ф. Шинкарук. – Житомир : «Полісся», 2014. – 216 с.